

SPRÁVY A RECENZIE

Slavist(ik)a v čase a priestore Akademik Predrag Piper (1950–2021)

Začiatkom septembra srbská slavistika stratila jednu z najvýraznejších osobností. Akademik Predrag Piper vyoral v tomto prostredí hlbokú brázdú a svojim odchodom bude chýbať všetkým jazykovedným slavistom, s ktorými sa stretal na medzinárodnej úrovni, najviac však v domácom, srbskom slavistickom živote. Umrel po ťažkej chorobe 10. septembra 2021 v Belehrade ako 71 ročný, keď s jeho tvorivým potenciálom ešte počítali jeho spolupracovníci v Srbskej akadémii vied a umení, ako i kolegovia na Filologickej fakulte belehradskej univerzity.

Profesor Predrag Piper sa narodil 20. októbra 1950 v Belehrade, kde začal navštevovať základnú školu, ktorú však ukončil v Srijemskej Kamenici, kam sa jeho rodičia presťahovali. Gymnázium vyštudoval v Novom Sade (1968). Na Filozofickej fakulte v Novom Sade vyštudoval ruský jazyk a literatúru (1973), paralelne aj srbský jazyk a literatúru. Roku 1975 získal titul magistra vied (mr.) na Filologickej fakulte v Belehrade, už rok po nástupe na asistentské miesto na Katedre slavistiky na Filozofickej fakulte v Novom Sade (1974). Roku 1983 sa habilitoval na docenta na Filozofickej fakulte v Novom Sade. Mimoriadnym profesorom na Filologickej fakulte v Belehrade sa stal roku 1989 a riadnym profesorom roku 1991. Dizertačnú prácu na tému *Zamenički priloz i u ruskom, poljskom i srpskohrvatskom jeziku* obhájil roku 1981 na Filologickej fakulte v Belehrade a následne získal titul doktora filologických vied. Je autorom štyroch desiatok monografií a viacej ako dvesto štúdií a takmer dvesto odborných článkov, recenzií a personálií. Je zostavovateľom päťdesiatich učebníc ruštiny pre základné a stredné školy, ktoré vyšli v 170 vydaniach. Prekladal z ruštiny a poľštiny do srbciny, okrem iného aj Jeana Baudouina de Courtenaya.¹

¹ Бодуен де Куртене, Ж.: Лингвистички списи. Превод, избор и предговор П. Пипер. Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада 1988.

Už ako mladý asistent v Novom Sade sa intenzívnejšie oboznamoval i so slovackými jazykovednými trendmi a prostredníctvom novosadských slovackých nadviazal úzky kontakt i s jazykovednými slavistami na Slovensku a rozširoval svoj výskumný rádius na takmer všetky slovanské jazyky, čo sa postupne prejavilo v jeho výstupoch z konfrontačnej jazykovedy ako i v neskorších belehradských publikáciách. Tak vo vysokoškolskej učebnici *Увод у славистику 1* veľmi presne na malom priestore vystihol kľúčové momenty zápasu o identitu slovenčiny v časovom horizonte, keď napríklad charakterizoval predpisovnú fázu slovenčiny v 18. storočí „Словаци су писали на латинском и чешком (са уношењем у тај језик својих, словачких елемената), а говорили на матерњем, словачком језику. Тај језик, који додуше није био ни државни ни црквени, на чак ни нормирани књижевни језик, али на којем се стварала народна поезија, био је стуб словачке националне културе.“² Podobne aj v ostatných štúdiách a publikáciách, keď sa odvoláva na slovenské jazykové doklady alebo citácie, všetky reálie uvádza veľmi korektne, s hlbokými znalosťami, čo nebolo vždy v srbskom metalingvistickej diskurze bežným štandardom.

Akademik P. Piper ako odchovanec Novosadskej lingvistickej školy, jeden zo žiakov akademikov P. Ivića a M. Ivićovej, vyoral hlbokú brázdú na svojej alma mater ako slavista, jazykovedca a organizátora pedagogického a vedeckého života. Bol vedúcim Katedry ruského jazyka a literatúry na Filozofickej fakulte Univerzity v Novom Sade. Počas novosadského pôsobenia sa zaoberal predovšetkým konfrontačnou jazykovedou, sémantikou,³ translológiou,⁴ biblio-

² Пипер, П.: Увод у славистику 1. Београд: Завод записи и наставна средства 1998., s. 157.

³ Piper, P.: Zamenički priloz i gramatički status i semantički tipovi. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu: Filozofski Fakultet, 1983, Пипер, П.: Заменички прилози у српскохрватском, руском и пољском језику : семантичка студија. Београд : Институт за српски језик, 1988.

⁴ Пипер, П.: О преводима из руске књижевности: преводилачка читанка: избор, типологија и библиографија критичких текстова. Нови Сад: Институт за стране језике и књижевности, 1985.

grafiou.⁵ Už v prvej publikovanej štúdií sa zaoberal priestorom v srbskom jazyku,⁶ aby záujem o sémantickú kategóriu priestoru v jazyku uzavrel v knihe často citovanej aj u nás *Jezik i prostor*, ktorá vyšla v dvoch vydaniach.⁷

Predrag Piper sa ako slavista, hlavne v špecializácii na rusistiku a srbstiku, naplno prejavil na Filologickej fakulte v Belehrade, kam prestúpil z Nového Sadu. Bol dlhoročným vedúcim na Katedre slavistiky ako i riaditeľom fakultného Centra pre vedecký výskum a vydateľskú činnosť. Ako hosťujúci profesor prednášal na mnohých domácich a zahraničných univerzitách (Moskva, Petrohrad, Voronež, Ivanovo, Soul, Sapor, Zadar, Niš, Ljubljana, Skopje a i.). Od roku 1978 bol pravidelným účastníkom medzinárodných slavistických kongresov. Ako vysokoškolský pedagóg prednášal ruštinu, srbcinu, macedónčinu, slovinčinu, kontrastívnu gramatiku južnoslovanských jazykov, kontrastívnu gramatiku ruštiny a srbciny, všeobecnú jazykovedu a mnohé iné slavistické predmety. Do pedagogickej praxe uviedol nové predmety: funkčnú gramatiku ruštiny na Univerzite v Novom Sade, úvod do slavistiky, metodológiu jazykovedy, teóriu a dejiny slovanských jazykov na Univerzite v Belehrade, macedónčinu a slovinčinu na Hankuk univerzite cudzích jazykov v Soule.

Veľkú časť svojej pracovnej energie venoval aj redakčnej a edičnej činnosti. Bol hlavným redaktorom najvýznamnejších srbských časopisov *Зборник Матице српске за славистику*, *Јужнословенски филолог*, edície *Библиографије*, *Студије о Србима*, člen redakcií a redakčných rád domácich a zahraničných periodik a publikácií – *Анали Филолошког факултета* (Belehrad), *Зборник радова Института за стране језике и књижевности* (Nový Sad), *Живи језици* (Belehrad), *Русистика* (Berlín), *Русский язык за рубежом* (Moskva), *Journal of Balkan and Slavic Studies* (Soul), *Studia Kognitywne* (Varšava), *Slavia Meridionalis* (Varšava), *Библиотекар* (Belehrad), *Материјали по русско-славянском јазыкознанию* (Vornež), *Съпоставително езикознание* (Sofia), *Восточно-европейское обозрение* (Олштин), *Studia Linguistica Polono-Meridianoslavica* (Skopje),

Славистички студиум (Skopje), *Studia z filologii polskiej i slowiańskiej* (Varšava) и *Acta Slavica Iaponica* (Saporo).

Predrag Piper sa aktívne podieľal v činnosti domácich a zahraničných slavistických komisií a spoločností. Od roku 1985 bol členom Komisie pre gramatickú stavbu slovanských jazykov pri Medzinárodnom komitete slavistov, kde jeden čas zastával i funkciu predsedu (2009–2013), bol podpredsedom МАПРЯЛ (1986–1990), bol členom a predsedom Slavistickej spoločnosti v Belehrade, členom Výboru pre štandardizáciu srbského jazyka Srbskej akadémie vied a umení a predsedom Syntaktickej komisie v tomto Výbore atď. Roku 2003 bol zvolený za člena korešpondenta a roku 2012 za riadneho člena Srbskej akadémie vied a umení a stal sa i zahraničným členom Macedónskej akadémie vied a umení. V Srbskej akadémii vied a umení zastával rad významných postov: bol tajomníkom Oddelenia pre jazyk a literatúru, členom Predsedníctva SAVU, vydateľského výboru, správneho výboru, predsedom Výboru pre srbský jazyk a literatúru v porovnaní s druhými jazykmi a Výboru pre srbský jazyk vo svetle súčasných jazykovedných teórií (ktorých založenie aj inicioval), podpredsedom redakčnej rady Srbskej encyklopédie atď.

Predrag Piper bol jedným z najvýraznejších predstaviteľov juhoslovanskej i svetovej jazykovednej slavistiky, ktorí sa objavili na lingvistickej scéne koncom sedemdesiatych a v osemdesiatych rokoch dvadsiateho storočia. Publikoval niekoľko desiatok samostatných monografických prác a viacej ako štyristo odborných článkov a vedeckých štúdií. Edične pripravil do tlače najvýznamnejšie publikácie zo srbstiky a slavistiky v Srbsku na prelome storočí a je iniciátorom a koautorom najnovších normatívnych publikácií zo srbskej gramatiky. Počas svojej tvorivej dráhy sa venoval viacerým jazykovedným a slavistickým otázkam, ktorým sa venoval naplno. Zo začiatku to boli dve monografické práce a viaceré štúdie publikované doma i v zahraničí o zámenách v srbcine, ruštine a poľštine, v ktorých prezentoval originálny prístup v rámci teórie sémantiky jazykových lokalizátorov. Metaforu priestoru komplexnejšie vložil v spomínanej knihe *Jezik i prostor*, ktorá sa stala jednou z najcitovanejších srbských jazykovedných prác v súčasnosti. Ohlasy tohto konceptu vidno aj v srbskej lexikológii a v gramatickom myslení a napriek tomu, že kniha primárne nie je kognitívnolingvisticky zameraná, aplikačný potenciál našla aj v metodológii kognitívnej lingvistiky. Ďalší pilierový člen novosadskej lingvistickej školy akademik Milorad Radovanović (1947–2020) koncept priestoru v jazyku Predraga Pipera

⁵ Пипер, П.: Библиографија југословенске лингвистичке русистике: 1945–1975. Нови Сад: Матица српска, 1984.

⁶ Пипер, П.: Обележавање просторних односа предлошко-падеженим конструкцијама у савременом српскохрватском књижевном језику. In: Прилози проучавању језика, č. 13/14, 1977–1978, s. 1-51.

⁷ Piper, P.: *Jezik i prostor*. Beograd: Čigoja; XX vek, 1997. 2. doplnené vyd. 2001.

stručne zhrnul do niekoľkých myšlienok.⁸ Priestor v jazyku spravidla nie je gramatikalizovaný (ako napr. kategória času), ale zasahuje jazyk v celosti, prejavuje sa v slovnej zásobe, v gramatike, vo frazeológii, v textike. Časové relácie v jazykoch sa často vyjadrujú za pomoci metaforizácie priestorových relácií („пред празнике“/ pred sviatkami, „после празника“/ po sviatkoch, „током зиме“/ počas zimy...). Kniha P. Pipera *Jezik i prostor* predstavuje to najlepšie, čo máme v slavistickom priestore. Vychádza z teórie sémantických lokalizátorov a reprezentuje antropocentrický pohľad na jazyk. Uvažuje v nej o rôznych priestorových aspektoch – predložkové adverbálie, príslovkové významy miesta a smeru, slovesá pohybu a modálne slovesá, politická metafora, prospektívne a retrospektívne lokalizátory a pod. V tomto kontexte je charakteristická i jeho štúdia o gramatike hranice v jazyku,⁹ kde sa z kognitívno-lingvistického hľadiska zamýšľa nad presahmi lexém typu hranica s primárne priestorovým významom, ktoré majú spravidla ďalšie rôzne abstraktné nepriestorové významy nadobudnuté metaforizáciou a metonymizáciou priestorového významu.

P. Piper, vychádzajúc z týchto princípov, inicioval i syntaktický výskum srbčiny, pričom z jeho pera vzišla podstatná časť rozsiahlej dvojzväzkovej normatívnej syntaxe srbského jazyka – syntaxe jednoduchej vety¹⁰ a syntaxe súvetia.¹¹ V koautorstve s I. Klajnom vydal aj kompletnú normatívnu gramatiku srbčiny.¹²

Ako slavista v širších slavistických súvislostiach sa najúplnejšie prejavil v publikáciách *Лингвистичка русистика: студије и чланци*,¹³ *Лингви-*

*стичка славистика. Студије и чланци*¹⁴ а *Српски у кругу словенских језика. Граматичка и лексичка поређења*.¹⁵ Publikácie charakterizuje autorov sémanticko-funkčný prístup k pertraktovaným témam, originálny koncept sémantickej lokalizácie a explanačia bohatých komunikačných prostriedkov, vďaka ktorým je jazykový obraz Slovanov svojrázny v porovnaní s inými jazykmi, ale čitateľ si v nich môže prečítať napr. aj autorovu interpretáciu prvých slov zapísaných v slovanských jazykoch. Alebo napríklad odhaliť kognitívne pochody pri verbálnej rozlúčke so životom a môže nazrieť aj do záhad nadprirodzena, lebo hranica závisí od konceptualizátora (o čom autor uvažuje najmä v knihe *Lingvistická slavistika*).

Predrag Piper výrazne autorsky¹⁶ a organizačne¹⁷ prispel i do kontrastívnej/ konforntačnej jazykovedy, pričom veľmi dbal na to, aby pri porovnávaní slovanských jazykov boli zastúpené všetky slovanské jazyky a animoval slavistov, aby sa zapájali do srbských jazykovokonfrontačných projektov. Vďaka nemu podnecoval spolupracovníkov, aby sa zviditeľňovala aj slovanská produkcia.¹⁸

Medzi knihy P. Pipera, ktoré sa tešili veľkému záujmu odbornej verejnosti, patrí i kniha *Српски између великих и малих језика*,¹⁹ ktorá vyšla až v troch vydaniach, čo je v slavistických kruhoch zriedkavosťou. V knihe zachytil situáciu v jazykovej kultúre srbčiny po rozpade spisovnej srbochorvátčiny a do srbského lingvistického priestoru programovo zaviedol ekolingvistický koncept. Patril medzi málopočetných srbských jazykovedcov, ktorí pristupovali k riešeniu otázok jazykovej kultúry srbského jazyka z aspektu hlbších teoretických skúseností, ktoré neraz sám rozpracovával. V zložitej dobe po rozčesnutí srbochorvátčiny ponúkol nielen solídny prehľad aktuálnej situácie v srbskej jazykovej kultúre, ale diagnostikoval aj jej boľavejšie a neuralgické miesta, aby následne navrhol jasné smernice pre ďalší vývin,

⁸ Радовановић, М.: Предраг Пипер о језику и простору. In: У простору лингвистичке славистике. Зборник научних радова поводом 65. година живота академика Предрага Пипера. Београд: Филолошки факултет, 2015, s. 27-35.

⁹ Пипер, П.: Граматика границе. In: Јужнословенски филолог, 2008, LXIV, s. 307-322.

¹⁰ Пипер, П. – Антонић, И. – Ружић, В. – Танасић, С. – Поповић, Љ. – Тошовић, Б.: Синтакса савременог српског језика: проста реченица; у редакцији Милке Ивић. Београд: Институт за српски језик САНУ: Београдска књига – Нови Сад: Матица српска, 2005.

¹¹ Пипер, П. – Алановић, М. – Павловић, С. – Антонић, И. – Николић, М. – Војводић, Д. – Поповић, Љ. – Танасић, С. – Марић, Б.: Синтакса сложене реченице у савременом српском језику. Београд: Институт за српски језик САНУ – Нови Сад : Матица српска, 2018.

¹² Пипер, П. – Клајн, И.: Нормативна граматика српског језика. Нови Сад: Матица српска 2013. 2. дор. vyd. 2014.

¹³ Пипер, П.: Лингвистичка русистика: студије и чланци. Београд: Филолошки факултет, 2012.

¹⁴ Пипер, П.: Лингвистичка славистика. Студије и чланци. Београд: Славистичко друштво Србије, 2014.

¹⁵ Пипер, П.: Српски у кругу словенских језика. Граматичка и лексичка поређења. Београд: NM libris, 2015.

¹⁶ Pozri pozn. 15.

¹⁷ Контрастивна проучавања српског језика: правци и резултати. Ур. И. Клајн и П. Пипер. Београд: Српска академија наука и уметности, 2010.

¹⁸ Дудок, М.: Контрастивна истраживања српског и словачког језика. In: Контрастивна проучавања српског језика: правци и резултати. Ур. И. Клајн и П. Пипер. Београд: Српска академија наука и уметности 2010, с. 107-121.

¹⁹ Пипер, П.: Српски између великих и малих језика. Београд: Београдска књига 2003. 2. дор. vyd. 2004. 3. дор. vyd. 2010.

či už v rámci jazykových politík, plánovania jazyka alebo smerovania gramatických a lexikálnych otázok, ďalšieho používania srbskej cyriliky (a latinky) v srbskej kultúre a poukazoval na vplyv globalizácie na vývin jazyka.

Tematický záber a prenikavosť jazykovedného myslenia akademika Predraga Pipera ešte na dlhé desaťročia budú inšpirovať slavistov na celom svete k revitalizácii lingvistickej slavistiky. Jeho osobnostné a ľudské kvality však budú chýbať nielen v domácom prostredí, ale i v širších slovanských kruhoch. Dobrosrdečnosť a empatia tohto jazykovedca bude chýbať nielen najbližším spolupracovníkom v Srbskej akadémii vied a umení, na univerzitách v Novom Sade a Belehrade, v Matici srbskej v Novom sade, ale aj v početných zahraničných slavistických strediskách. Pokoj a rozvaha, dobroprajnosť a ústretovosť, vlastnosti, ktorými bol akademik Predrag Piper ovenčený, zostávajú v spomienkach jeho študentov, žiakov a kolegov ako neblednúca živá fotografia. Príliš skoro nás opustil. Nedokázal bojovať so zákerou chorobou. Mnoho toho na lingvistickom pláne mal rozložené na pracovnom stole a uložené v počítači. Jeho pozostalosť je taká bohatá, že ešte mnohé generácie budú mať na čo nadväzovať. Všetci tí, ktorí mali česť poznať Predraga Pipera, zachovávajú si ho v svetlej pamäti vďaka jeho zásadovosti, nevťieravosti, dobroprajnosti a empatii. Trúchlivému pocitu chvíle po odchode akademika P. Pipera čelia však jeho vlastné slová: „Kto verí v tvorivú silu Slova, bude veriť aj v obnoviteľskú silu zdravej národnej filológie. A pevná viera je základom každého úspechu.“

Česť jeho pamiatke!

DOI: <https://doi.org/10.31577/SlavSlov.2021.3.17>

Miroslav Dudok

**ŽEŇUCH, PETER – ZUBKO, PETER:
Michal Bradač – Rukoväť cirkevných
dejín / Михаилъ Брадачъ –
Слѣпотоу Історіи Церковныя.**

Monumenta byzantino-slavica et latina
Sloviae. Vol. VIII. Bratislava: VEDA,
vydavateľstvo SAV – Slavistický ústav
Jána Stanislava SAV – Slovenský komitét
slavistov, 2021. 464 s.

Diplomatické vydávanie prameňov duchovnej kultúry Slovenska s komentármi je jedným z najdôležitejších zdrojov poznávania kultúrneho myslenia. Osobitne cennými zdrojmi tohto poznávania dejín kultúrneho myslenia sú písomné pramene v cirkevnoslovanskom i latinskom jazyku, ktoré vznikali v prostredí cirkvi byzantského obradu slovanskej tradície pod Karpatmi. Osobitnú pozornosť si zasluhujú najmä edukačné písomnosti, ktoré okrem opisu dejín prinášajú aj celý rad poznatkov o rozvíjaní ideového myslenia o pôvode, dejinách a identite byzantskej tradície pod Karpatmi.

Vydanie cyrilského rukopisu Michala Bradača s názvom Rukoväť cirkevných dejín z 18. storočia spolu s úvodnou štúdiou s poznámkovým aparátom a zoznamom citovaných diel v tomto historickom spise je výsledkom výskumu projektu VEGA 2/0011/17. Diplomatické vydanie tohto Bradačovho rukopisného diela v roku 2021 pripravil Peter Žeňuch spolu s Petrom Zubkom. Vydaný cyrilský rukopisný spis predstavuje cenný doklad o rozvoji kultúrneho a historického myslenia vzdelaneckej vrstvy a duchovných predstaviteľov mukačevskej gréckokatolíckej cirkevnej tradície. Túto oblasť reprezentuje celý rad známych osobností, ktorí sa zaslúžili o vybudovanie a etablovanie miestnej cirkvi v kontexte uhorskej spoločnosti. Aj vydaná Bradačova dielo je výsledkom neúnavnej činnosti duchovného a vzdelaneckého prostredia, ktoré bolo ovplyvnené západným univerzitným systémom, najmä univerzitným prostredím Viedenskej a Trnavskej univerzity a edukačnými procesmi, ktoré sa odrazili v obsahu i v charaktere Bradačovej Rukoväte cirkevných dejín.

Úvod k vydaniu Bradačovho spisu o cirkevných dejinách sa začína charakteristikou tohto štvorzväzkového rukopisného diela. Autori úvodnej štúdie a editori diela pripravili toto vydanie z prameňa, ktorý sa podarilo fotograficky zadokumentovať nielen v archíve Univerzitnej knižnice v Užhorode aj v knižnici Gréckokatolíckej teologickej fakulty Prešovskej univerzity, kde sa zacho-